

USAWIRI WA WAANDISHI WA JINSIA TOFAUTI WANAVYOANGAZIA UKANDAMIZAJI WA KIJAMII KATIKA RIWAYA ZA MAISHA KITENDAWILI NA CHOZI LA HERI

Jackline Njeri Murimi^{1*}, Maingi Nkoroi Nancy²

^{1*}Chuo Kikuu cha Tom Mboya

²Chuo Kikuu cha Mount Kenya

*Corresponding Author:

IKISIRI

Katika utafiti huu tumehakiki jinsi waandishi wa kiume na kike wanavyoangazia ukandamizaji wa kijinsia katika jamii kwa kurejelea riwaya za Choji la Heri (Assumpta K. Matei) na Maisha Kitendawili (John Habwe). Utafiti huu unachunguza na kuchanganua kwa misingi ya kijinsia jinsi wahusika mbalimbali wanavyotengwa na kukandamizwa na jamii. Aidha, utafiti umechanganua jinsi waliotengwa na kukandamizwa na jamii wanavyosawiriwa katika macho ya waandishi wa kiume na wa kike. Isitoshe mapendekezo ya utatuzi wa matatizo haya yamedokezwa kwa kurejelea waandishi John Habwe na Assumpta K. Matei. Imebainika kuwa John Habwe amesawiri jinsia ya kike kama jinsia inayokandamizwa zaidi mikononi mwa yule wa kiume tofauti na Assumpta Matei ambaye ameangazia jinsia ya kiume kama jinsia iliyo na matatizo mengi ikilinganishwa na ile ya kike. Utafiti huu, uliongozwa na nadharia ya Jinsia - Hakiki iliyoasisiwa na mfeministi Showalter Elaine katika mwaka wa 1840. Nadharia hii hutumiwa kuhakiki kazi za kifasahi zilizoandikwa na watunzi wa jinsia tofauti tofauti. Data ya utafiti huu ilikusanywa kwa kutumia mbinu tatu mathalan utafiti wa maktabani ambapo tulisoma vitabu, majarida, matini na magazeti mbalimbali ili kukusanya data yetu. Pia tumesoma maandishi mbalimbali yanayolenga mada yetu hasa yale yaliyoandikwa na jinsia ya kiume na kike kuhusu ukandamizaji. Zaidi ya hayo, tumechakura mtandao ili kuweza kuelewa zaidi kuhusu kipengele cha ukandamizaji katika jamii. Tumetumia uteuzi wa sampuli wa kiamksudi katika kuteua riwaya ya Maisha Kitendawili na Choji la Heri. Riwaya hizi mbili zimeandikwa na watunzi mwanamume na mwanamke ambao ni watunzi wa kazi za Kiswahili nchini Kenya. Tulikusanya data yetu kutoka kwa riwaya ya Maisha Kitendawili na Choji la Heri. Aidha, tulipata data yetu kutoka mtandaoni, vitabuni, makala, maktabani na kwenye tasnifu. Tuliichanganua data yetu kwa kutumia maelezo na tarakimu, maelezo na ufafanuzi kuwasilisha data. Data hii ilitusaidia kutathmini kama waandishi wa jinsia ya kiume na kike wanaangazia masuala ya ukandamizaji kwa njia sawa ama kwa njia tofauti. Utafiti huu unanuiwa kunamfaa mwanafasahi katika kupata maarifa na uzoefu wa uhakiki kuhusu mwanajamii aliyetengwa na kuelewa kwa undani kazi mbalimbali zinazoangazia utetezi wa jinsia mbalimbali zilizotengwa katika jamii. Kazi hii vilevile inatusaidia katika kuangazia na kuweka wazi namna ambavyo waandishi wa kike na wa kiume wanavyochangia katika kushughulikia masuala ya ukandamizaji wa jinsia mbalimbali na mambo yanayohusu jamii tunamoishi. Isitoshe, utafiti huu unachangia katika kutoa suluhu ya namna mbalimbali za kushughulikia suala la kukandamizwa kwa jinsia mbalimbali.

Maneno makuu

Jinsia, Ukandamizaji, Kijamii

Utangulizi

White na Couzens (1984:148) anasema kuwa watunzi ni wanajamii wanaotoka katika jumuiya maalum. Kama wanajamii, basi wanatarajiwa kueleza kwa njia ya wazi malalamiko na matatizo ya watu wao. Vilevile wanatarajiwa kuweka wazi matamano walionayo ambayo ni ya pamoja.

Waandishi wa fasihi ya Kiswahili ndio macho ya jamii mbalimbali. Wasanii hawa hutoa taswira kamili ya migogoro ama mafanikio yanayoyakumba jamii yao katika maisha ya kila siku. Watunzi mbalimbali wa fasihi ya Kiswahili wameangazia masuala ya ukandamizaji wa jinsia tofauti tofauti katika kazi zao. Suala hili lina ukweli ambao haupingiki kwa vile tunayashuhudia katika uhalisi wa maisha yetu ya kila siku.

Kwa kutumia Nadharia ya Hakiki – Jinsia, ukandamizaji wa jinsia tofauti tofauti unatokea kwa njia ya wazi. Suala hili linatokana na itikadi, desturi, historia na mila za jamii za Kiafrika. Katika Makala hii, tunaangazia aina mbalimbali za ukandamizaji wanazozipitia jinsia mbalimbali katika riwaya teule za Kiswahili. Aidha, tunajadili sababu ambazo zinaleta hali hii ya ukandamizaji wa jinsia tofauti tofauti.

1.0 Ukandamizaji wa Kijinsia katika Choji la Heri

Kuna ukandamizaji wa aina mbalimbali katika riwaya ya Choji la Heri. Ukandamizaji huu ni pamoja na:

1.1 Vifo, Misiba, Mauaji na Majonzi

Jinsia tofauti tofauti hukabiliwa na ukandamizaji wa kuuawa na viongozi, wanasiasa, wanaume na hata wanawake wengine. Mauaji haya yanatokana mara nyingi na yale majukumu jinsia mbalimbali wamepewa na jamii kama vile

walinda familia, wakombozi, watetezi wa jamii, watega uchumi na walenzi wa jamii. Majukumu haya yanafunzwa kwa jinsia mbalimbali kutoka wakiwa wachanga hadi wanapokuwa wazima na hata kupewa majukumu katika jamii. Katika riwaya ya Assumpta *Chози la Heri* (2017), tunamkuta mhusika daktari Ridhaa akiwa amezidiwa na majonzi makubwa ambayo yanatokana na misiba mikubwa ambayo imemkumba. Jumba la Ridhaa la kifahari limeteketea moto huku watu wa jamii yake wakiungua humo. Katika mikasa hii, mkewe Terry pamoja na wanawe wawili Tila na Mukeni. Jumba la daktari Ridhaa liliungua moto lote kukabaki tu kiunzi na majivu na mashizi. Mtunzi anaeleza kuwa hakuna kilichookolewa.

Ridhaa alisimama kwa maumivu makali, mikono kairudisha nyuma ya mgongo wake uliopinda kwa uchungu. Macho yake yaliyotanda ukungu alikuwa kayatunga juu angani, akitazama wingu la moshi lililojikokota kwa kedi na mbwembwe; wingu lililomnywesha na kumkumbusha ukiwa aliozaliwa nao na ambao alihofia kuwa angeishi na kuzikwa kwao. Mara aligeuka, akawa anatazamana ana kwa ana na tunari la moto ambalo lilikuwa linaliteketeza jumba lake la kifahari huku likimfanyia tadi kana kwamba linamhakikishia kuangamia tena kwa nguvu zake. (Uk.1)

Zaidi ya haya, tunaarifiwa kuwa Daktari Ridhaa alikuwa amepoteza majumba yake ya biashara kwa moto na pia kwa ubomozi wa kimaksudi kutoa nafasi kwa ujenzi wa barabara. Katika riwaya hii, mtunzi anaeleza kuwa Bw. Ridhaa ambaye alikuwa tajiri mkubwa wa kusifiwa amekuwa maskini kighafla. Tunaelezwa kuwa jamii ya Ridhaa ilikuwa imepatwa na msiba hapo awali wakati walipompoteza mwanao Dedan Kimathi aliyekuwa kitindamimba. Misiba hii, hasa ya hivi karibuni inayompiga Ridhaa mtawaliwa inamnyong'onyeza mwili na kumyeyusha matumaini yote na anabaki kama kaka tupu. Misiba hii inayotokea mwanzoni mwa riwaya hii inatufanya sisi kama wasomi kujihisi kikamilifu na mhusika Ridhaa kwa njia ya huruma na kutukuzia shauku ya kufuatilia kisa chote ili tupate kufahamu hatima ya yote yaliyojiri baadaye. Fauka ya haya, msiba mwingine unaomwandama Ridhaa na hata kumwongezea simanzi zaidi unatokana na kukimbilia msitu wa Mto Mamba baada ya ghasia ambazo zinazuka baada ya uchaguzi mkuu nchini Uhafidhina. Ridhaa na familia zingine wanahamia msitu ulio katika sehemu ya mbali wanakolazimika kuanzisha makazi mapya yaliyo duni pamoja na shida zingine zinazoambatana na hali yao ya ukimbizi. Wanasakarika kwa njaa na ukosefu wa maji safi mbali na kutamauka. Jambo hili linatufanya tuzidi kumhurumia Ridhaa na wakimbizi wenzake pamoja na kutuanguzia ushupavu wa Ridhaa wa kukabiliana na mikosi ya kidunia. Tunavutiwa katika kutamani uvumilivu wake na wenzake walio naye. Riwaya hii imejaa mifano tele ya mikasa inayotibua majonzi makuu nyoyoni mwa watu.

1.2 Changamoto za Vijana

Katika kazi hii, tunatumia neno vijana ili kurejelea watu waliopita umri wa utoto lakini hawajakomaa kiumri. Neno hili linasimamia vikundi viwili vya watu wa jinsia tofauti ndani yake. Hivyo, inawauhusisha wasichana na wavulana. Katika riwaya ya *Chози la Heri*, vijana mbalimbali wamesawiriwa kama watu wanaopitia ama wanaokumbwa na changamoto tofauti tofauti kutegemea uana na jinsia yao. Vilevile kuna changamoto ambazo zinawakumba vijana wote kwa ujumla. Baadhi ya changamoto za kijumla zinazowakumba vijana ni pamoja na ukosefu wa ajira. Msimulizi katika ukurasa wa 21-24 anaeleza kuwa vijana wanapomaliza kusoma, wanakosa ajira na ile ambayo ipo aghalabu hutolewa kwa njia ya mapendeleo na kama huna mhisani basi pia huna njia ya kupata ajira. Vilevile vijana wengi wanashauriwa ili waanzishe biashara zao wenyewe ili kujikimu ilhali hawana mtaji wa kuanzisha hizo biashara wala hawajapewa stadi kamili katika zile biashara huko masomoni. Hivyo, vijana wanabaki katika mtanziko. Wakati mwingine vijana hushauriwa kurudi mashambani kutoka mijini ilhali yale mashamba yanamilikiwa na matajiri ama walowezi kutoka nchi za nje ambao utawala unadai kuwa wanasaidiwa kuendelea nchi ilhali ukweli ni kwamba waninyonya nchi na kuwanyima wazawa nafasi za kutumia hiyo arthi. Jambo hili linafanya vijana kubaki mainganga pasipo cha kutegemea.

'Wapo viongozi wanaopita wakipayuka, 'Vijana turudini mashambani. Maeneogatuzi yenu yanahitaji mabarobaro kama nyinyi kulisukuma gurudumu la maendeleo.' Hapa ndipo unashangaa utarudi kwenye shamba lipi na tangu hapo familia yako uliacha ikiishi kwa msaada wa wale wale waliotoka mbali kule walikotoka, wakapewa maelfu kwa maelfu ya ekari, wakajenga viwanda na maduka ya biashara, wengine wakalima mashamba makubwamakubwa huku wakidai kuwa ni njia ya kuwahakikishia wenyeji hali ya kujitoshela kwa chakula...' (Uk 21-22).

Vilevile vijana wamesawiriwa kama watu wanaopitia changamoto mbalimbali kama vile kutumiwa kwa vijana na wanasiasa mashuhuri kuzua ghasia ambazo zinawanufaisha hao matajiri waliomamlakani. Kwa mfano; ghasia za baada ya uchaguzi nchini Uhafidhina zinapoanza, vijana ndio wanaotumiwa kuzusha na kueneza vurugu, kuimba nyimbo za uchochezi, kubeba mabango katika maandamano, kutetea matajiri wanyanyasaji na hata kuchoma mali. Isitoshe, vijana wanakumbana na makali ya vyombo vya dola kama vile jeshi la polisi ambalo linawaangamiza kama inavyoelezwa katika kisa cha kusai amri (Uk. 24-25)..

"Hatung'atuki," walisema huku wameinua mikono yao juu. Baada ya muda mfupi vifua vyao vilikabiliana na risasi zilizorashiwa vifua hivyo kama marashi, vifua vikawa havina uwezo dhidi ya shaba, vijana wakaanguka mmoja baada ya mwingine, wamekufa kifo cha kishujaa, wamejitolea mhangana kupigania 'Uhuru wa Dhati', kama walivyouta. Machozi yalinitiririka njia nenne. Niliwahurumia vijana hawa wakembe ambao walikufa kifo walichoweza kukiepuka. Nilihurumia nchi yangu ambayo ilielekea kushindwa kuwashawishi watu wake kutambua umuhimu wa usalama (Uk 24-25).

Zaidi ya hayo, vijana wa kiume wametumiwa kulangua dawa za kulevya. Kwa mfano; Dick katika uk wa 120 anatumiwa na Bw. Buda kusafirisha na kueneza hizi dawa. Vijana wanalazimika kufanya hivyo kwa sababu ya kutekwa bakunja kama alivyo Dick ama wamepigwa na uromo au umaskini mpaka hawana namna nyingine ya kuishi. Mfano katika riwaya: *"...Dick amesafirisha maelfu kwa maelfu ya vifurushi vya dawa hizi. Mwanzoni hakuwa mraibu wa dawa hizi lakini ilibidi ajizoeshe, kwa usalama wake mwenyewe, kwani mara nyingi ilibidi kuzimeza dawa zenyewe ili kwenda kuzitapika kwenye masoko ughaibuni. Hili lilitokea wakati mashine za forodhani zilipopata makali zaidi siku nyingine na kung'amua shehena ambazo zilikuwa zimeshonewa vibindoni!" (uk 120).*

Isitoshe, vijana wa kike nao wamesawiriwa kama watu wenye changamoto zao za kipekee kama vile kubakwa namna kijakazi Sauna anavyofanyiwa na babake wa kambo Maya katika ukurasa wa 145 – 147. Naye msichana Zohali anapata uja uzito kama angali shuleni na hali ya unyanyapaa inamfika akiwa kwao inayomlazimisha kugura kwao na kuanza kutamba na dunia (Ukurasa wa 98 – 101).

Zohali aliendelea, 'Maisha yangu yalianza kwenda tenge nilipojiunga na kidato cha pili. Unajua hali ya mtafaruku wa kuhisia inayowapata vijana katika umri huu. Niliikumbatia hali hii kwa papara za ujana, kutahamaki nikajipata nimeambulia ujauzito. Naikumbuka vizuri sauti ya mwalimu mkuu wakati alipotoa hukumu ya kifo.

"Dadake Zohali, samahani sana lakini uchunguzi unabainisha kwamba Zohali ni mjamzito. Nimekuita hapa ili uweze kumrejsha nyumbani. Akijifungua wazazi wake wanaweza kumtafutia shule nyingine," Zohali aliingiza sauti nzito ya mwalimu mkuu.

Kwa upande mwingine Mwanaheri anakumbwa na tatizo la kutengana kwa wazazi wake suala linalomfanya akose mtu wa kutegemea. Vijana wengi katika riwaya hii pamoja na watoto wanatatizo kubwa la kutokuwa na walezi wanapokuwa hawajafikia wakati wa kujitegemea. Mifano ni kama Umu, Dick, Mwaliko, Cynthia na kadhalika. Almuradi kuna changamoto tele za vijana katika riwaya hii ambazo suluhisho angalabu huwa kudura za Mwenyezi Mungu (Ukurasa 93-98).

"Nasikia mama yangu ametoka kwenye jamii ya Bamwezi, baba mnajua jamii yake bila shaka. Daima mama alichukuliwa kama mgeni, si katika boma let utu, bali pia katika kijiji kizima. Haikuwa ibra kumsikia nyanya akimrejelea mama kama Muki, yaani 'Huyo wa kuja', na kusema kwamba msichana Bamwezi, hata akiwa na umri wa miaka tisini ni msichana wa Bamwezi tu. Haya yalilengwa kumkumbusha kwamba yeye hakuwa wetu. Uhasama ulizidi baada ya vurugu za miaka mitano iliyopita. Nyanya alimwona mama kuwa chanzo cha kuharibiwa kwa mali yetu, kwamba ndiye aliyewafanya majirani zetu kutuchomea boma ili watuondolee gugu ambalo liliutia najisi utambulisho wetu. Nilimtaazama mama akidhoofika kiafya kwa majonzi ya kutengwa na wale aliowadhandia ni aila yake. Sikujua kilichokuwa kinamdhibi siku hizo, ila nilisikia kuwa mlikuwa na mvutano kati yake, baba na nyanya. Mwanaheri alisafisha koo na kuendelea kwa sauti iliyolemaa. "Jahazi letu liligonga mwamba asubuhi moja nilipoamka na kupata kibarua juu ya meza ndogo iliyokuwa chumbani mwangu..." (uk. 94 – 95).

1.3 Ukabila na Ubaguzi

Suala la ukabila hurejelea mwenendo wa kutenga na mapendeleo unaoonyeshwa watu na ukoo fulani huku watu wengine wakipuuzwa. Kwa upande mwingine ubaguzi ni kitendo cha kuwapendelea kikundi fulani cha watu na kuchukiwa kwa wengine wasio wa kikundi hicho. Suala la ukabila na ubaguzi ni suala linalosawiriwa katika riwaya hii kupitia kwa wahusika mbalimbali. Misingi ya matukio mengi katika riwaya hii ni ukabila na ubaguzi. Kwa mfano, Ridhaa na familia yao wanapoletwa na baba yao kuishi katika eneo la Msitu wa Heri, wanapokelewa huko na kupewa lakabu ya *Wafuatao Mvua* kwa maana ya waliohamia huko kwa ajili ya ukosefu wa mashamba kwao.

Lakabu hii inatumiwa kuwatenganisha na wananchi ambao ni wazawa wa eneo la Msitu wa Heri. Ridhaa anapokuwa shuleni anabainisha kuwa wanafunzi wenzake wanambagua kwa mujibu wa kabila lake kwa kumwita *Mfuata Mvua*. Masomo ya Ridhaa mwanzoni yanatatizika kidogo kwa hali hii lakini kwa bahati nzuri anapitia hiki kizingiti na kufaulu katika masomo.

Ridhaa hakuwa mkazi asilia wa Msitu wa Heri. Alikuwa 'Mfuata Mvua' kama walivyoitwa walowezi na wenyeji kindakindaki. Hakupachagua mahali hapa, majaliwa yalitaka, na majaliwa yana nguvu! Baba yake yasemekana alikuwa na wake kumi na wawili. Unajua zama hizo hali ilivyokuwa! Mzee mwenye wake na wana wengi alihesabiwa kuwa mkwasi kwelikweli. Basi wake hawa hawakuchelea kutimiza amri ya maumbile, wakapania kuuja ulimwengu! Ardhi ya Mzee Mwimo Msubili ikawa haitoshi kuyalelea madume yake ishirini. Iligawanywa hadi ikawa vikataa, ikalimwa na kupaliliwa mpaka ikachoka. Hatimaye Mzee Mwimo Msubili alijiona amekabiliwa na kibarua kigumu cha kuvilisha vinywa hivi kutokana na zao dogo alilolipata (uk 8).

Mikasa ya kuchomeka kwa kasri la Bw. Ridhaa inahusiana na ukabila na ubaguzi, ni kama yeye na wengine wasio wa eneo hili wanalengwa kuangamizwa. Mchafuko unapozuka baada ya uchaguzi, watu kama vile Ridhaa, ndugu Kaizari, Selume, Kiriri na Kangata wanalazimishwa kuhama makazi yao na kukimbilia Msitu wa Mto Mamba na baadhi yao kuanzisha huko makazi mapya. Wanatimuliwa kutoka makazi yao na 'Wafuata Mvua'. Hali hii inatatiza mshikamano na utulivu wa taifa. Kuyumba kwa taifa kunaleta raia shida nyingi mno zinazokwamiza kukua kwa taifa.

Vilevile mtunzi amewasawiri jinsia mbalimbali kama watu wanaopitia ubaguzi tofauti tofauti. Suala hili linadhihirika kwa uwazi zaidi wakati wa uchaguzi ambapo mgombeaji wa kike Bi. Mwekevu Tendakazi anaishia kushinda dhidi ya mpinzani wake wa kiume Bw. Mwanzi. Jambo hili linaleta mtafaruku mkubwa katika nchi kwa vile wanaume wengi hawakubali kuwa wanaweza kuongozwa na mwanamke japo amechaguliwa kihalali (uk 16-17). Kwa mfano:

Siku ile baada ya kutawazwa kwa kiongozi mpya, mbingu zilishuka. Misukosuko inayoikumba nchi ya Uhafidhina na kuiletea maangamivu makubwa inatokana na ubaguzi wa kijinsia; kuna imani kuwa ni mwanamume tu anayeweza kuitawala nchi. Hii ni imani potovu kwa vile haina misingi ya kidemokrasia wala mantiki.

Mtunzi vilevile amezungumzia suala la ubaguzi wa kitabaka pale ambapo Kimondo anamwambia Lunga na wanafunzi wenzake kuhusu namna kulivyoenea ubaguzi katika asasi za kiafya ambapo mgonjwa hawezi kutibiwa kwa sababu hayumo katika tapo la watu wenye stahiki ya kutibiwa katika kituo maalumu. Kimondo anatupa kauli ya daktari akimshauri muuguzi.

"Daktari, Mwafrika mwenzako, anakukazia macho na kumwambia muuguzi, His father is a casual labourer. We cannot treat him. The company does not have any medical scheme for casual labourers. Muuguzi anayasikiliza maneno haya, na baadaye kuwa mkalimani wako, anadhani huelewi lugha hii. Sijui, Lunga, kama umewahi kujuliza kama huduma bora za afya zinastahili tu kwa watoto wa walio nacho. Je, mwana wa kibarua, ambaye ndiye anayezalisha mali ya kuwezesha

kuwepo kwa hiyo medical scheme, hastahili kupewa huduma ya matibabu? Naona umekuwa ukuni kwenye uchaga, unaoucheka ulio motoni,” Kimondo angekamilisha uzungumzi wake na kujipangusa matone ya jasho ambayo yangekuwa yametunga kipajani mwake bila kujali mtazamo wa wenzake ambao wangekuwa wanaisikiliza hotuba ya Lunga (uk 70). Katika mfano huu, mgonjwa anabaguliwa kitabaka, hawezi kupata matibabu kwa sababu kazi anayoifanya katika kampuni haiwezi kumpa bima ya kutosha ya kimatibabu. Isitoshe, mtunzi ameangazia tofauti baina ya Bw. Ridhaa anayeishi katika mtaa wa Afueni na mlevi Shamsi aishie katika mtaa wa Kazikeneni ambao unaletwa na suala la utabaka ambapo Ridhaa anaonyeshwa kama tajiri huku Shamsi akisawiriwa kama maskini.

Ridhaa anamtazama Shamsi akipita hapa kama afanyavyo kila siku. Mtaa anakoishi Shamsi si mbali na hapa, unaweza kusema Shamsi na Ridhaa ni majirani. Hili la kuwa jirani wa Shamsi limetokea baada ya miezi mingi ya fikira na tafakuri. Kwa kweli huu ni mwezi wa tatu tangu Ridhaa kuhamia kwenye mtaa wa Afueni. Afueni ni mtaa wa raia wenye kima cha juu kiuchumi. Mtu anapoutazama mtaa huu husalimiwa na majengo ya kifahari ya ghorofa, yale ambayo yanaitwa katika janibu hizi ‘town houses’. Daraja kubwa limeutenga mtaa huu na mtaa wa Kazikeneni ambako ndiko familia ya Shamsi na nyingine za aina yake zinakoishi. La! Haziishi, zinaambulia maisha ya kubahatisha tu. Ni mtaa wenye mabanda athari yaliyojengwa kwa udongo na mabati (uk 137-138).

1.4 Masuala ya Ghasia

Ghasia ni visa au kisa kinachoenda kinyume na utulivu na amani katika jamii. Hivyo ni mchafuko na vurumai katika jamii. Katika riwaya ya *Chози la Heri*, wahusika wenye jinsia mbalimbali wanasawiriwa kama watu wanaoendeleza ghasia kadhaa wa kadhaa. Kwa mfano, baada ya uchaguzi ambao unashindwa na mgombezi wa uongozi Mwekevu Tendakazi, tunashuhudia visa vingi vya vurumai vinavyotibua amani na utulivu. Msimulizi anatuelezea yafuatayo;

Kilichofuatia maneno haya (matangazo katika runinga) kilisikitisha. Niliwaona mabarobaro wamebeba mabango yaliyochorwa picha za mpinzani wa kiume ambaye alishindwa na Mwekevu katika uchaguzi. Wote walikuwa wakighani mkarara huu: Tawala Wahifidhina tawala, Mwanzi wetu tawala Wahifidhina tawala

Mara hali ilibadilika, nikaona wote wameyazingira magari barabarani na kuanza kuyawasha moto kana kwamba wanayachoma mabiwi ya taka! Baadaye kulisikika vilio vya imani, binadamu akiomba kuhurumiwa na binadamu kaini, vilio ambavyo viliangukia masikio yaliyotiwa nta. Magari yaliwaka moto bila kujali kilichomo ndani. Moshi ulipaa mbinguni katika mstari mmoja kama kwamba unakwenda kumshtakia Mungu (uk 20).

Mtunzi anaeleza kuwa vijana wanajitosa katika visa vya ghasia na utovu wa nidhamu ambapo wanachoma magari, wanapora maduka na hata kuwapiga watu. Nao polisi wanapofika kuna kuwa na umwagikaji wa damu. Ukosefu wa amani ambao unaletwa na vitendo vya ghasia vinavyoletwa na jinsia tofauti tofauti unasababisha maafa mengi, unaleta kusimama kwa biashara, unaharibu uhusiano baina ya majirani na marafiki, unasababisha watu kutoroka katika majumba yao huku wengine wakiuliwa. Vilevile jambo hili linasababisha vitendo vingine vya tandabelua na utovu wa amani. Zaidi ya hayo, kwa sababu ya ghasia mhusika kama vile Ridhaa na wenzake wanatorokea Msitu wa Mamba ili wajinusuru maana nchi yao haitawaliki.

Suala la ghasia vilevile linaendelezwa katika eneo la Msitu wa Mto Mamba wanakoishi wakimbizi. Baada ya wakimbizi kutamakani huko kwa kipindi fulani, kunazuka mtafaruku wa kitabaka baina ya wakimbizi mpaka jamii hii inasambaratika na kuguria kwingine. Visa hivi vya ghasia na ukosefu wa utulivu miongoni mwa wakimbizi vinatibua amani na kusababisha mtawanyiko wa watu (uk 74-77).

Polepole uhasama ulianza kutishia kuisambaratisha jamii ya Msitu wa Mamba. Viongozi, kwa kuhofia kovu kuwa jeraha, walianza kampeni za kuwaelimisha raia kuhusu umuhimu wa kuishi kwa amani licha ya tofauti zao za kiusuli. Hata hivyo, hizi zilikuwa juhudi za mfa maji. Awamu ya kwanza ya vita vya wenyewe kwa wenyewe ilianza; walinda usalama walitumwa kukabiliana na mgogoro huo. Busara yao ya kuwasaka wahalifu kwa mitutu ya bunduki iliwaacha wengi wakiwa wafu, watoto wakabaki wanawasaka.

Isitoshe, suala la ghasia limeshughulikiwa mwanzoni mwa riwaya hii wakati jamaa, familia na mali ya Bw. Ridhaa inapotekelezwa. Tukio hili ni mwongoni mwa matukio mengine mengi yanayoashiria ghasia katika utungo huu. Jambo hili limeshamiri katika riwaya ya *Chози la Heri* kutoka mwanzo hadi mwisho.

1.5 Siasa Mbaya

Wahusika mbalimbali wa jinsia tofauti tofauti wamesawiriwa kama watu wanaoeneza siasa mbaya katika riwaya hii. Siasa ni sehemu muhimu ya maisha ya watu katika jamii. Kupitia kwa mchakato wa kisiasa ambapo jamii inaweza kujipatia uongozi ambao ni bora. Siasa mbaya husababisha kutovumiliana, ghasia na ukosefu wa utulivu na maendeleo katika jamii. Katika riwaya ya *Chози la Heri*, masuala ya siasa mbaya yameendelezwa na wahusika mbalimbali baada ya uchaguzi wa kiongozi mkuu katika taifa la Uhafidhina. Baadhi ya viongozi na raia wa kiume wanaamini wana imani potovu kuwa uongozi ni kitu kilichoumbiwa wanaume na kwamba wanawake hawana wasaa na shughuli hii ya siasa.

Upotovu huu unaendelezwa na watu wenye taasubi ya kiume unaongozwa na mtetezi wao mkuu Mwanzi ambaye ni miongoni mwa watu wanaosababisha maafa katika taifa la Uhafidhina. Watu kama hawa hawathamini demokrasia kwani demokrasia huamini kuwa uongozi bora hutokana na kura za raia wala sio utajiri, ubabe, usugu, jinsia, kabila au dini.

Katika riwaya hii, siasa mbaya inaenezwa na jinsia mbalimbali wanaoeneza ukabila na ubaguzi. Sababu yake ni kwamba Wahifidhina hawajatabua kuwa binadamu wote ni sawa na wanahitaji kuishi pamoja kwa amani bila mawazo ya ukoo na mbari ya kila mmoja. Wanasiasa wa jinsia mbalimbali wanang’ang’ania kura za raia na hawajali kuwaelimisha kuhusu mambo yanayoleta mshikamano wa kijamii. Isitoshe, wanasiasa hawa wanatumia ngazi ya ukabila kupanda mamlakani kwa kuwafanya watu wa jamii moja wachukie wale wa jamii zingine. Hii ndiyo sababu panapotokea mwanya katika uongozi wa taifa, watu wanapigana na kufukuzana kwa misingi ya kikabila.

Suala hili linawafanya jinsia mbalimbali kukataa ndoa za kuvuka mpaka wa kikabila kama vile kisa cha Lucia bintiye Kangata ambapo kulitokea pingamizi asipate kuolewa na mtu wa jamii ya Waombwe ambao walichukuliwa kuwa maadui wa Anyamvua. Kwa mfano:

Utamwozaje mwanetu kwa mtu wa ukoo ambao huvaa nguo ndani nje? Ukoo ambao unazaa majoka ya mdimu ambayo hata kiporo cha juzi hayawezi kukupa? Alisikika ami ya Lucia akilalamika. "Hao Waombwe msemama ndio waliomkuza Lucia wakati ambapo nyinyi nyote mliniita kidengereka. Bwana Kiriri aliyadhamini masomo ya mabinti zangu licha ya kujua kuwa sisi ni Nyamvua. Mlikuwa wapi wakati huo? Hizo tofauti zinakuja sasa hivi? Si nyinyi mliokuwa hata mkipinga elimu ya mabinti hawa? Hamkusema kwamba kuwapeleka shule ni kufisidi rasilimali? Leo sasa mnamwona mwanangu ametononoka si haba, na kuwa Mungu amemfungulia milango ya heri, ndio mnamthamini?" Kangata akaiambia jamaa yake (uk 66-67).

Vilevile katika jamii ya Ndugu Kaizari, mkewe Subira aliye Mbamwezi hakupendwa na watu wa jamii alimoolewa, ikachangia kusambaratika kwa ndoa ya Ndugu Kaizari.

"Nasikia mama yangu ametoka kwenye jamii ya Bamwezi, baba mnajua jamii yake bila shaka. Daima mama alichukuliwa kama mgeni, si katika boma let tu, bali pia katika kijiji kizima. Haikuwa ibra kumsikia nyanya akimrejelea mama kama muki, yaani 'Hiyo wa kuja', na kusema kwamba msichana wa Bamwezi, hata akiwa na umri wa miaka tisini ni msichana wa Bamwezi tu. Haya yalilengwa kumkumbusha kwamba yeye hakuwa wetu. Uhasama ulizidi baada ya vurugu za miaka mitano iliyopita. Nyanya alimwona mama kuwa chanzo cha kuharibiwa kwa mali yetu, kwamba ndiye aliyewafanya majirani zetu kutuchomea boma ili watuondolee gugu ambalo liliutia najisi utambulisho wetu. Nilimtazama mama akidhoofika kiafya kwa majonzi ya kutengwa na wale aliowadhani ni aila yake. Sikujua kilichokuwa kinamdhihi siku hizo, ila nilikisia kuwa mlikuwana mvutano kati yake, baba na nyanya" (uk 94-95).

Familia ya kina Ridhaa ilipohamia Msitu wa Heri ni kama jamii za huko zilikuwa na wahka uliopo kama wao kuitwa Wafuata Mvua ambayo inasawiri ubaguzi wa kikabila. Ni siasa mbaya inayochangia mtibuko wa amani katika jamii zinazohamia Msitu wa Mto Mamba ambapo kunazuka mgawanyiko na uhasama wa kitabaka. Siasa mbaya inadhihirika katika kisa cha riwaya hii inahusiana na umilikaji wa ardhi. Aidha, wakaaji wa Mto Mamba hawajali uhifadhi wa mazingira ambayo ni hatari kwa ardhi. Misukosuko inapozuka, wanahamishiwa kwingine na serikali lakini watu wajanja serikalini wanaendelea kutumia hili eneo kisiri. Ni kama utawala unashtukia tu kuwa, kumbe mazingira ya eneo hili yalikuwa hatarini na hata hivyo hauchukui hatua madhubuti ya kurekebisha.

1.6 Kutowajibika

Katika riwaya hii kuna baadhi ya wananchi wa Uhafidhina wanaosawiriwa kama watu wanaoshindwa kuwajibika mustakabali wa nchi yao na badala yake wanafuata kauli za kichochezi za wanasiasa kama Mwanzi ambaye anashikilia itikadi za kikale zisizo na mantiki katika dunia ya kisasa kama vile kuwa mtu wa kike hana wasaa na uongozi. Uchochezi wa wanasiasa kama hawa unatumbukiza taifa katika mitafaruku mibaya. Wafuasi wao hawataki kuwajibika bali wanawafuata kama vipofu na kulisukasuka taifa vibaya.

Baadhi ya wanawake waliosawiriwa kwa njia hasi katika riwaya hii ni kama vile Sauna, Naomi ambaye ni mkewe Lunga na mke wa Kiriri. Kwa mfano, kijakazi Sauna anawatorosha watoto Dick na Mwaliko. Aliyeajiriwa kuwatumia ndiye anayewapeleka utumwani. Huyu Sauna anashindwa kuwajibika katika jamii kwa kutumika kama nyenzo ya kuiletea jamii maafa ilhali kapewa kazi ya kuwatumia watoto. Naomi anasawiriwa kama mtu anayemtoroka mumewe Lunga pamoja na watoto kwa sababu zisizo na mantiki (uk 80-82). Hawa wahusika hawajibikii shughuli zao na wanaishia kuletea jamii majuto hata kupeleka watu wengine maafa.

1.7 Kutengwa kwa Watoto

Katika riwaya ya Choji la Heri watoto wanasawiriwa kama jinsia iliyotengwa na wenzao haswa kutokana na hali kuwa wamejifunza haya kutoka kwa wazazi wao. Ridhaa akiwa mdogo alitengwa na watoto wenzake katika mchezo wa kuvuta kwa madai kuwa alikuwa mfuata mvua, alikuwa mwizi na aliwashinda mtihani japo alikuwa mgeni. Msimulizi katika ukurasa wa 1 – 11 anasisitiza kuwa kwa ajili ya malezi mema Ridhaa hakuwajibu alishitakia hali yake kwa mamake. Mama akamhimiza kuishi na wenzake bila ubaguzi. Akamwelekeza Ridhaa kuwa elimu ilipaswa kuleta umoja miongoni mwa wanafunzi wala si chuki. Watoto hawa walisitiziwa na mwalimu wao kuhusu umuhimu wa umoja na tangu hapo kutengwa kwa Ridhaa kukakoma, akapata ufanisi mkubwa katika elimu.

1.8 Watoto na Vijana Kuingizwa katika Ulanguzi wa Dawa za Kulevya

Watoto na vijana mbalimbali katika riwaya hii wamesawiriwa kama watu ambao wanashirikishwa na hata kuuhushishwa katika biashara haramu ya kuuza na hata kutumia dawa za kulevya na matajiri. Vijana wa vyuo vikuu kwa kuwa na uhitaji waliangukia mtego wa kuuza dawa hizi na pia kuzitumia (uk 142). Dick alihusishwa katika biashara hii akiwa na miaka kumi pekee. Akawa mraibu pia wa dawa hizi (uk 119 – 120).

"Nasikia wanalewa kujipurukusha na hali duni ya maisha vyauni. Wanasema kuwa gharama ya masomo imekuwa ghali, nayo halmashauri ya elimu inayotoa mikopo ya masomo haimudu kutosheleza mahitaji ya idadi kubwa ya wanafunzi wanaohitaji mikopo na ruzuku. Isitoshe, nasikia kwamba wanaoishia kupewa mikopo au ruzuku hizi ni watoto kutoka familia zinazojiweza kiuchumi huku wana wa maskini wakilazimika kufanya vibarua wakati wa likizo kujilipia karo na kugharamia mahitaji mengine. Wengine huwa mawindo rahisi ya matajiri wanaotafuta roho za kulanguka na kusafirisha dawa za kulevya ughaibuni," Meko akachangia (uk 142).

Miaka kumi ya adha na mashaka imepita. Sasa Dick emekoma. Ilibidi akomae kwani ulimwengu haukuhitaji 'mtoto wa mama', kama alivyozoea kumwambia kijakazi Sauna ambaye alimwona katika kinamasi hiki cha kulanguka dawa za kulevya. Dick amesafirisha maelufu kwa maelufu ya vifurushi vya dawa hizi. Mwanzoni hakuwa mraibu wa dawa hizi lakini ilibidi ajiozeshe, kwa usalama wake mwenyewe, kwani mara nyingi ilibidi kuzimeza dawa zenye ili kwenda kuzitapika kwenye

masoko ughaibuni. Hili lilitokea wakati mashine za forodhani zilipopata makali zaidi siku nyingine na kung'amua shehena ambazo zilikuwa zimeshonewa vibindoni! (uk 119 – 120).

2.0 Ukandamizaji wa Kijinsia katika Maisha Kitendawili

Suala la ukandamizaji wa jinsia mbalimbali linatokea katika riwaya ya Maisha Kitendawili. Jambo hili linatokea kwa njia mbalimbali katika riwaya hii. Mifano ni kama ifuatayo:

2.1 Kutelekezwa kwa Mwanamke katika Ndoa

Katika riwaya ya Maisha Kitendawili, jinsia ya kike ameswawiriwa kama mtu aliyetelekezwa katika ndoa. Sababu yake ni kwamba majukumu yote yanayostahili kutelekezwa na jinsia ya kiume yametwikwa ama ni majukumu yaliyowachiwa jinsia ya kike. Suala hili ni kisababishi cha changamoto mbalimbali zinazowakumba wanawake katika ndoa katika jamii. Kwa mujibu wa Ayis (1979:9) jinsia ya kiume inatambulishwa na utamaduni katika ndoa kama jinsia inayostahili kulisha familia yake na kuwa kuna usalama wa watoto pamoja na mama yao. Hivyo basi, jinsia ya kike hatarajiwi kuwachiwa majukumu yote ya kinyumbani kama vile kulisha familia yake kama anavyofanya jinsia ya kiume katika riwaya hii.

Jinsia ya kiume kama vile Mzee Omar katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* anatambulishwa kama jinsia isiyotekeleza wajibu wake wa kifamilia katika ndoa. Kwa kuwa mzee huyu alikuwa anaugua maradhi ya puma tangu utotoni, mkewe ndiye anayechukua wajibu ama majukumu yote ya kinyumbani. Vilevile mkewe Mzee Omari anajengwa kama jinsia inayotafuta hata hela za kumpeleka mumewe kwa Mganga Kalulu wakati anapozidiwa na maradhi. Mfano katika riwaya: *Japo hakuwa na kazi na aliendeshwa na mkewe alikuwa mkulima madhubuti (uk. 32).*

Mwanamke mwingine anayetambulishwa kama jinsia iliyotelekezwa katika ndoa ni Rose. Mwanamke huyu anasawiriwa kama mchuma riziki katika familia yake kwa sababu mumewe hana uwezo wa kufanya hivyo. Rose anamsimulia Farida yafuatayo katika riwaya hii:

“wajua nilikuwa katika umaskini wa kutosha. Baba yangu ana mkono mmoja na mama hana kazi. Mama ndiye anayejaribu kutulea. Kila siku tulikula mboga za majani mpaka jirani zetu wakatubandikia majina” (uk. 105).

Isitoshe, Mama Josii ambaye ni muhsika katika riwaya hii pia anasawiriwa kama jinsia iliyowachiwa majukumu yote katika ndoa. Sababu yake ni kwamba mumewe pia anaugua maradhi yasiyo na tiba. Maelezo haya yanatolewa katika ukurasa wa 68. Katika ukurasa wa 163 mtunzi ametuelezea kuhusu namna ambavyo Juliet mwanamke anayefanya kazi katika mtaa wa *New Rise* anavyopewa talaka na mumewe kwa kukosa kumzalika mtoto katika ndoa yao.

John Habwe anaelezea jinsia ya kike kama jinsia inayopitia changamoto ya kutelekezwa katika ndoa kwa hivyo wanalazimika kuwajibikia familia zao, kwa upande mwingine ameelezea namna ambavyo jinsia ya kiume inavyowajibikia ndoa na familia anapotelezea kuhusu jinsi Juma ambaye ni jinsia ya kiume alivyowajibikia familia yake (ukurasa wa 164 hadi 165).

2.2 Nafasi Duni ya Mwanamke katika Jamii

Changamoto kubwa linalowakumba jinsia ya kike katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* ni nafasi duni wanaopewa jinsia ya kike. Jinsia hii imesawiriwa kama mtumishi wa nyumbani huku jinsia ya kiume ikitambulishwa katika riwaya hii kama wababe ambao hawajihusishi na shughuli zote za kinyumbani. Kwa mfano, katika riwaya hii, Farida anapomtembelea Kusa nyumbani kwake anamkuta jikoni akijishughulisha na upishi. Msimulizi anaelezea yafuatayo:

Kusa alibandika maji ya ugali. Yalichemka. Alisonga ugali mdogo wa Farida. Alimtayarishia akamtilia sima na nyama iliyokuwa imesalia na kisamu cha mpira. Kasu alitia tui zito na kijibini kidogo katika kisamvu kwa hivyo ladha yake ilipendeza. Kasu hatumii mafuta mengi na mapishi yake ya nazi yalipendeza (ukurasa wa 145).

Vilevile, Juliet anasawiriwa kama mwanamke mwenye nafasi duni kwani anaonyeshwa kama mfanyikazi wa nyumbani. Juliet anafanya kazi za kinyumbani kwa Farida. Msimulizi anaelezea kuwa hakuanza kazi za kinyumbani kwake Farida bali aliziana kwa Wahindi pindi tu alipopewa talaka na mumewe. Tunaelezwa kuwa jukumu lake kuu lilikuwa kuwalea watoto wa Wahindi na kuwafulia nguo. Ithibati ya madai yetu ni katika ukurasa wa 163:

Hapa alifanya kazi ya kufua vigwanda na kuangalia toto ambalo sasa ni jitu zima (ukurasa wa 163).

Wahusika wengine wa jinsia ya kike wanaosawiriwa kuwa na nafasi duni ya kufanya kazi za kinyumbani ni pamoja na; mkewe Kim, Mama Josii, Amina na Rose. Tunaelezwa kuwa Kim anapozurura mjini na Farida mkewe ndiye anayetwikwa jukumu la kuwatunza watoto wao nyumbani. Naye Ali anapopumzika kutokana na uchovu wa kazi aliyoifanya usiku, mkewe anajishughulisha kumpikia nduguye Yasmin aliyewasili saa tatu asubuhi chai kwa tosti.

Pia tunaelezwa kuwa Mama Josi ambaye ana watoto kumi na moja anaanza kuwashughulikia na kuwatafutia wanawe watakapolala baada ya kuwasili nyumbani wakiwa na Kasu. Isitoshe, Farida anatambulishwa kama mpishi bora baada ya kupika kule kwa Rose. Vilevile mtunzi anaelezea kuwa alikuwa mfuaji hodari wa nguo. Zaidi ya hayo, alishirikishwa katika upigaji deki na hata katika ununuzi wa vitu vidogo vidogo vya kinyumbani (uk. 100 – 101).

2.3 Jinsia ya Kike Kutengwa katika Urithi wa Mali

Kwa mujibu wa Redcliffe-Brown (1881-1995:33:34), mali hurithishwa katika jamii kutoka kwa mtu mmoja hadi kwa mwingine. Mchakato wa urithi wa mali kutoka kwa mzazi ama wazazi hadi kwa watoto umekuwapo katika jamii mbalimbali kwa muda mrefu. Jinsia mbalimbali huwa inarithi mali pamoja na uongozi katika jamii zao. Vitu ninavyorithishwa katika jamii ni pamoja na; bidhaa mbalimbali za shambani, mfugo na pia jinsia ya kike inapolewa hutambulishwa kama mali ya jinsia ya kiume.

Katika riwaya ya *Maisha Kitendawili*, Farida anaonekana na Bwana Mjomba kama mali ya mtu kwa kuwa aliolewa na pia kutokana na jambo kuwa haonekani kwao nyumbani kwa muda mrefu. Mazungunzo haya yanatokea katika ukurasa

wa 145. Mtunzi vilevile anaeleza kuwa kuna matatizo ya kiurithi baina ya watoto kutokana na mabadiliko ya kiuchumi yanayoletwa na wanawake wengi kuolewa na mume mmoja. Sababu yake ni kwamba mali huwa chache.

Benedec, Kisaakye na Oberleitner (2002:39) wanafafanua kuwa sheria za kimila zinazohusu uchumi na uzalishaji wa mali katika jamii hufanya jinsia ya kike kuonekana kama jinsia inayotegemea sana na inayokosa usawa na jinsia ya kiume. Hivyo basi, jinsia ya kiume hutambulishwa kama warithi wa mali tofauti na wenzao wa kike. Kauli hii huleta maana kuwa sheria za urithi zinazoruhusu jinsia ya kiume pekee kumiliki mali ni sheria zinazopitishwa na jinsia ya kiume pekee bila kuwashirikisha ama kuwauhusisha wale wa kike. Katika baadhi ya utamaduni wa kijamii, jinsia ya kike hutambulishwa kama sehemu ya urithi kama tulivyokwisha taja. Wataalamu hawa wanaelezea kuwa jinsia ya kike wanapofiwa na mume huwa hawapewi nafasi ya kujichagulia kama wataolewa na pia wataolewa na nani. Hivyo basi, jinsia ya kiume hutoa uamuzi pasi na kumuhusisha jinsia ya kike. Wakati mwingine si hoja jinsia ya kiume inayoishi mbali kuamrisha kurejea nyumbani ndiyo iweze kupewa urithi yake.

Katika riwaya hii, mhusika Kasu analalamikia suala la jinsia ya kiume kusawiriwa kama mrithi wa mali yote ya wazazi hasa baada ya kifo cha wazazi wake. Suala kwamba Kasu hakuzaliwa mwanamume linamsumbua sana. Msimulizi anatuelezea haya:

Lau angeumbwa mwanamume na nguvu yake basi asingechangia kazi, kwani jamaa zake wangemrithisha shamba lake marehemu babake... Lakini mwanamke ameachwa kutamba na kusota na ulimwengu wake (ukurasa wa 61).

Malezo haya yanatuonyesha kuwa jinsia ya kike anapitia changamoto ya kutengwa katika urithi wa mali kwani jinsia hii amesawiriwa kama mtu anayenyimwa nafasi ya kurithi mali katika jamii kwa kuwa hatambuliki kama jinsia inayoweza kumiliki chochote katika jamii.

Vilevile mhusika Farida katika riwaya hii anasimulia kuhusu ubaguzi wa kijinsia unaotokea. Anaeleza kuwa ubaguzi huu unasababisha baadhi ya watoto wa jinsia ya kiume kukosa urithi kutoka katika familia yao. Kwa mfano, Bwana Mokwa anamnyima Ken urithi wake huku akiwapendelea Brian na Jim kupata urithi wa mali yake yote. Ken ananyimwa urithi huku babake Bwana Mokwa akidai kuwa yeye siye babake mzazi. Msimulizi anayasema yafuatayo:

Katika hali hii alimwita wakili akaandika wasia wa kuikabidhi familia yake. Nusu ya mali ilimwendea Brian. Iliyosalia ikawa ni ya Jim.

Nilitoa urithi wangu kwa waliostahili – wanangu. Wangu kindakindaki.

Je, na mimi baba?

Hakika Ken mwanangu wewe lakini si babako mzazi (ukurasa 170 – 171).

Ingawa jinsia ya kiume anaonekana kutengwa katika urithi, hali hii inatokea kwa unadra sana. Kwa kiwango kikubwa jinsia ya kike ndiye anayetengwa kwa asilimia kubwa katika kurithi mali ya kifamilia au mali ya wazazi wake katika jamii. Hili linatokea kwa sababu jinsia hii inaonekana kurithiwa kama sehemu ya mali pindi inapopata jiko au inapolewa kama tulivyoelezea hapo juu.

2.4 Jinsia ya Kike Kudhulumiwa Kiuchumi

Jinsia ya kike imesawiriwa katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* kama jinsia iliyodhulumiwa kiuchumi. Katika riwaya hii mhusika Juliet anauhusika katika shughuli ya kuwalea watoto wa Kihindi. Anadhulumiwa kimapenzi na baba mzazi wa mtoto huyu jambo linalomfanya kufanya uamuzi wa kuwacha kazi katika familia hii na kuanza kufanya kazi katika nyumba ya Farida.

Jinsia ya kiume kwa muda mrefu imesawiriwa kama wadhibiti wa mikakati ya uzalishaji mali barani Afrika. Kwa mfano, mhusika Juma anaonyeshwa akiwa na cheo kikubwa cha kuzalisha mali katika *Benki ya Tertiary*. Licha ya Frida na Rose kuwa na viwango vya juu vya masomo hawana kazi za viwango vya juu kama kazi inayomilikiwa na Juma. Wanawake hawa wana shahada kutoka vyuo vikuu kama Juma lakini wanasawiriwa kama watu waowategemea jinsia ya kiume ili kujitendeza kiuchumi. Frida aliyesoma katika chuo kimoja na Juma anaishi kutegemea mikopo ya kila mara anayopewa na Juma ili kuendeleza biashara yake. Hili linaonyesha kuwa jinsia ya kike imewachwa nyuma katika harakati za kuzalisha mali katika jamii yake.

Wanawake wengine kama vile Yasmin Taabu na Kasu wanasawiriwa kama watu wanaopitia mazingira duni na tena magumu ya kikazi na pia wanalipwa misharaha midogo katika kazi wanazofanya. Wanawake hawa wanaishi katika nyumba ndogo wanaouzia makaa. Mapato wanayopata kutoka kwa uuzaji wa makaa ni madogo. Hili linawafanya wabakie kuwa mafukara kwani hawana hela za kujikodia nyumba. Vilevile msimulizi anatufafanulia kuwa matajiri wengi wanajiunga na biashara ya kuuza makaa. Jambo hili linafanya biashara ya Kasu na Yasmin Taabu kuzambaratika na hata kufikia kikomo.

Kwa upande mwingine wanaume mbalimbali katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* wanasawiriwa kama watu wanaojiriwa katika sekta mbalimbali wakilinganishwa na wanawake ambao kiwango chao cha kuajiriwa ni cha chini. Kwa mfano, mhusika Mazuri, Mjomba, Ali na Juma ni miongoni mwa wanaume walioajiriwa katika sekta mbalimbali huku Rosa akiajiriwa na kisha kufutwa kazini baada ya muda mfupi. Jinsia ya kike kama vile Rosa anaamua kuanzisha kampuni yake na kujajiri na hata kuwaajiri watu wengine baada ya kukosa ajira.

Barbara (1993:28) akirejelea nchi ya Tanzania anasema kuwa muundo mwingine wa jinsia ya kike hutokea wanapokosa ajira. Muundo huu ujumuisha ukahaba mwongoni mwa jinsia ya kike. Hali hii ni dhahiri katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* ambapo wahasika mbalimbali kama vile Rosa na Frida wanashiriki katika mapenzi nje ya ndoa kama njia ya kujikimu ili kupata mavazi, fedha, kazi, vyakula na alama za juu katika mtihani kutoka kwa wahadhiri chuoni.

2.5 Jinsia ya Kike Kutoshirikishwa katika Siasa na Uongozi

Katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* kwa kiwango kikubwa jinsia ya kike imetelekezwa na kuachwa nyuma katika uongozi. Hali hii ni dhahiri kutokana na uongozi wa Chifu Mazuri ambaye ni wa jinsia ya kiume. Uongozi wa chifu huyu

inaonyesha kuwa baadhi ya taasisi za uongozi zilizokuwepo hata kabla ya ukoloni zingali zipo na hata kuendelezwa hata baada ya ukoloni. Chifu huyu anahudhuria mazishi ya wazazi wake Kasu na Farida bwana Omari na mkewe na kuwahimiza wananchi kuwasaidia watoto hawa wawili waliobakia kuwa mayatima baada ya vifo vya wazazi wao. Msimulizi anaelezea kuwa kuna chifu wa kitarafa aliyekuwa chini ya chifu mkuu. Aidha, uongozi huu ulimilikiwa na jinsia ya kiume. Utawala ulioendelezwa na wakoloni uliupa taasisi za kitamaduni nguvu za kuendelea kuwanyanyasa wananchi huku sera zao zikitekelezwa na jinsia ya kiume. Isitoshe, watawala hawa walianzisha na hata kuongezea nyadhifa mbalimbali za uongozi katika mifumo yao. Hali ni vivyo hivyo katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* ambapo kuna nyadhifa mbalimbali kama ile ya chifu na rais. Kwa asilimia kubwa jinsia ya kiume ndiyo inayotambulishwa kama viongozi. Kwa mfano, Bwana Musa ndiye anayeshikilia uongozi kama rais wa nchi. Anasawiriwa kama kiongozi anayepigia upata elimu. Hili linadhihirika anapoudhuria sherehe za mahafala katika Chuo Kikuu cha Mzalendo. Anawaakikishia wanafunzi mbalimbali wanaofuzu ajira katika ofisi tofauti tofauti za serikali. Hata hivyo, siyo maafali wote wanaofanikiwa katika kupata ajira. Wanafunzi tofauti tofauti waliofuzu kama vile Farida na Peter wanakosa kazi (ukurasa wa 74 – 75).

Katika riwaya hii wanawake wamesawiriwa kama watu wasiohusika katika shughuli za kisiasa na uongozi. Badala yake wamechukua nafasi ya kuyasikilizi masuala ya kisiasa yanayojadiliwa na jinsia ya kiume. Kwa mfano, Papi na Kim wanapoyazungumzia masuala ya kisiasa, Farida anayasikiliza tu bila ya kuchangia chochote. Katika mazungumzo yao, wanajadili namna ambavyo nchi mbalimbali zenye mafuta zinavyodhulumiwa na nchi ya Marekani. Hivyo basi, jinsia ya kiume imesawiriwa kama jinsia yenye usemi mkubwa katika uongozi kuliko jinsia ya kike. Msimulizi anaelezea kuwa jinsia ya kiume baada ya kushikilia uongozi wanawajali wanao pekee. Hali hii inaendelezwa na babake Angela. Msimulizi anaelezea yafuatayo:

Angela alibahatika kupata kazi hata kabla ya kumaliza masomo yake chuoni. Babake Angela alikuwa gogo serikalini na alifanya juu chini akampenyeza Angela huko. Angela alipewa gari la Toyota ambalo limeinuka juu kimo cha twiga na kwa kuwa alitamani uhuru wake, alipewa nyumba. Hayo yote yalifanywa kwa mipango ya babake (ukurasa wa 80).

Katika riwaya hii, jinsia ya kiume ambayo ndiyo viongozi wa kisiasa wanasawiriwa kama wanaowadhulumu jinsia ya kike katika jamii. Viongozi hawa wanawazomea na kuwatusi jinsia ya kike. Vilevile wanawake wanaofanya kazi katika nyumba za viongozi hawa wanadhulumiwa zaidi na viongozi hawa wa kisiasa waliowaajiri.

2.6 Kunyanyaswa kwa Jinsia ya Kike katika Dini

Katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* jinsia ya kike amesawiriwa kama mtu anayemtegemea jinsia ya kiume. Waumini mbalimbali wa jinsia ya kike kama vile Kasu wanategemea dini kutatua baadhi ya matatizo yao hasa ya kindoa kupitia kwa uongozi wa jinsia ya kiume katika kanisa la Msalaba Mweusi. Msimulizi anaelezea yafuatayo:

Mtu na mke wake walikuwa wamekuja kushtakiana kuhusu ndoa yao. Mke alimwambia mhubiri kuwa kompresa ya mume wake imesimama, haifanyi kazi hilo likapelekea watu kucheka. Mume alijitetea lakini wanawake walimcheka wakimhimiza mkewe amwache mume wake ikiwa ataendelea kuizembea dhima yake (ukurasa wa 131).

Vilevile msimulizi anawatambulisha jinsia ya kiume kama viongozi wa kidini huku wale wa kike wakiwekwa pembeni. Kiongozi wa kanisa la Msalaba Mweusi ni mwanamume ambaye ni mkali asiyadanganyika na tena ni mcheshi. Katika kanisa hili watu wanamwamini kiasi kwamba hawapingi kile anachokitabiri. Isitoshe, hawaelewi kama utabiri wake unatoka kwa Mungu ama ukiwa ni wa nguvu za Kishetani. Baadhi ya viongozi wa jinsia ya kiume wanasawiriwa kama watu wanaotumia nguvu za kigiza au za kishirikina katika utabiri wao huku wakiwadanganya waumini kuwa wamepata ufunuo kutoka kwa Mungu.

Kama alitabiri kwa nguvu za Maulana kweli au za mashetani hakuna katika wateja wake aliyejali. Kila mtu alitaka shida yake ishughulikiwe, basi (ukurasa wa 131).

Zaidi ya hayo, jinsia hii inaonekana ikiwadanganya jinsia ya kike ambayo ndiyo washirika wao. Mhubiri wa jinsia ya kiume wanasema uongo kuhusu jinsia ya kike kwani inawatambulisha kama wenye matatizo mengi sana yanayoletwa kanisani kuliko matatizo yanayowakumba jinsia ya kiume. Uongo huu unadhihirika mhubiri mkuu anapozungumza na muumini mmoja mwanamke. Kwa mfano;

“Wewe ni jeuri kwa mume wako,” mhubiri alianza kunena.

“Si kweli.”

“Si kweli namna gani na Mungu ndiye anayesema. Aaa Mungu anasema atakuponya ugonjwa wako.” (ukurasa wa 132).

Suala hili la jinsia ya kike kudanganywa na jinsia ya kiume kupitia kwa dini vilevile linaonyeshwa wakati ambapo mhubiri anapobahatisha kutoa utabiri kumhusu Farida na maisha yake. Mhubiri huyu anatoa maswali yanayomwelekeza kwa mambo anayoyamuuliza Farida. Kwa mfano, anamuuliza iwapo alipata matatizo maishani kutokana na hali yake ya kuwa juha masomoni. Swali hili linaulizwa wakati tunajua kuwa Farida alikuwa mwerevu shuleni kiasi kwamba aliweza kupita na kujiunga na chuo kikuu. Maswali kama haya yanaonyesha jinsi ambavyo mwanamke amedunisha na kuonekana kama kiumbe kisichofaa hata katika dini.

2.7 Jinsia ya Kike Kutambulishwa Katika Nafasi ya Chini

Jinsia ya kike katika *Riwaya ya Maisha Kitendawili* amesawiriwa kama jinsia ambayo imedhalilishwa huku ikipewa nafasi na majukumu ya chini katika jamii yake. Kwa mfano, msimulizi anaelezea kuwa kuna mwanamke aliyepuuzwa na daktari wakati alipokwenda kutafuta matibabu katika hospitali ya Mzee Omar. Mwanamke huyu aliaga dunia kwa kuwa alitekelezwa na wahudumu wa zahanati. Msimulizi anaelezea kuwa daktari alianza kwa kuwahudumia watu wengine bila kujali hali ya mwanamke huyu. Maelezo haya yanatokea kama yafuatayo:

Mwanamke yule aliyeonekana mwanamke mrembo sana alianza kulia kwa uchungu wa kusimama pale na kukereketwa mwilini na michomo mikali ya maradhi. Mara daktari aliingia na kusema, 'Nitaanza na watu wa kwanza kufika hapa.' Mwanamke yule aliyekuwa kazidiwa alimwalia daktari kwa macho ya kuomba msaada lakini daktari akatembea kiaskari na kuingia ndani bila ya kumjali. Baadaye mwanamke yule alijibwaga chini baada ya muda mfupi na kurusharusha viguu. Punde si punde akanyooka na kumeza pumzi (ukurasa wa 35).

Maelezo haya yanaonyesha kuwa jinsia ya kike amesawiriwa kama jinsia iliyobaguliwa katika jamii. Isitoshe, jinsia hii inaonekana tu kama walenzi wa boma na walezi wa watoto wakati ambapo jinsia ya kiume inaporandaranda.

Kwa upande mwingine jinsia ya kike amesawiriwa kama mtu asiyeweza kujitunza. Msimulizi anaelezea kuwa wanawake mbalimbali kama vile Farida na Rosa wanashiriki katika ngono na wanaume mbalimbali wakiwa chuoni. Mtunzi anafafanua kuwa Farida anakimbilia ngono akiwa na pupa wakati anaposomea shahada yake katika Chuo Kikuu cha Mzalendo (ukurasa wa 11 – 12). Jinsia ya kiume baada ya kushiriki ngono na jinsia ya kike hachukuliwi kama mtu mwenye makosa badala yake ni jinsia ya kike ndiye inayoonekana kama jinsia isiyofaa. Jinsia hii inakemewa na hata mapenzi ya mwanamume kwake inapungua kwa kuwa anaonekana kama kiumbe duni mbele ya mwanamume pindi tu baada ya kitendo hicho.

Haya yanatokea wakati Kim anashiriki katika mapenzi na Farida na kisha anatoweka. Kutoweka kwa Kim kinamwathiri Farida kisaikolojia. Farida baadaye anahuzunika zaidi anapotambua kuwa Kim alifariki. Hata hivyo, kile asichokifahamu ni kwamba Kim hakumtamani tena baada ya kushiriki naye katika mapenzi. Muda huu wote mtunzi anaelezea kuwa Farida bado alikuwa na matumaini ya kupata kazi kutoka kwa Kim.

Isitoshe, jinsia ya kike ametambulishwa kama mtu ambaye nafasi yake ni ya mashambani hata baada ya kupata elimu. Kwa mfano, Farida, Rose na Kasu wanakosa kazi za kuajiriwa kule mjini hata baada ya kufuzu na shahada. Jambo hili linawafanya kurudi mashambani na kushiriki katika kazi za mashambani wakati ambapo wenzao wa jinsia ya kiume wakibaki mjini na hata kufanya kazi katika ofisi kubwa kubwa huko mjini.

3.0 Namna Waandishi wa Kiume na wa Kike Wanavyokabiliana na Ukandamizaji katika Jamii Katika Riwaya ya *Choi la Heri na Maisha Kitendawili*

Katika sehemu hii, tumeangazia namna ambavyo jinsia mbalimbali wa kiume na wale wa kike wanavyokabiliana na ukandamizaji katika jamii yao. Wahusika hawa wanakabiliana na ukandamizaji katika jamii wanamoishi kwa kutumia njia mbalimbali kama vile:

3.1 Malezi

Malezi ni namna ya kumlea mtu au mtoto kwa mujibu wa taratibu zilizokubalika. Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo na mwana hutazama kisogo cha nina. Wahusika mbalimbali Katika riwaya ya *Choi la Heri* wanakabiliana na tatizo la ukandamizaji kupitia kwa malezi wanayoyapata. Kwa mfano: Kwa ajili ya malezi bora, Mhusika Ridhaa katika riwaya ya *Choi la Heri* hakuwajibu kwani alishitakia hali yake kwa mamake. Mama akamhimiza kuishi na wenzake bila ubaguzi. Akamwelekeza Ridhaa kuwa elimu ilipaswa kuleta umoja miongoni mwa wanafunzi wala si chuki. Watoto hawa walisisitiziwa na mwalimu wao kuhusu umuhimu wa umoja na tangu hapo kutengwa kwa Ridhaa kukakoma, akapata ufanisi mkubwa katika elimu (uku 1 – 11).

Pia watoto wanapopotoka hurekebishwa kwa njia mbalimbali. Ridhaa alimcharaza Mwangeka kwa mishipi kwa sababu alifuata maelekezo ya Tila (uk 60-61). Babu Msubili Mwimo alikuwa akiwacharaza viboko Mwangeka na Mwangemi kwa utundu wao (uk 185-186). Isitoshe, mhusika Apondi alimshauri Umu kuzingatia masomo akifika ng'ambo. Anakiri walimlea Umu vyema. Anamwelezea haya:

"Tumekulea kwa mapenzi... tumekufunza njia za kukabiliana na mazingira mapya...uzungu usikutie kizunguzungu ukasahau maadili tuliyokufunza..." (uk 127).

Mhusika Mwangemi anathibitisha kuwa mzazi ndiye humwongoza na kumwongoza mwana. Anamwambia Neema mkewe kuwa mwana watakayempanga, "sisi wenyewe ndio tutakaomuumba mwana huyu kihulka kutokana na malezi yetu" (uk164).

Malezi ya watoto katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* ni ya kufana. Mtunzi anasema kuwa malezi ya watoto ni masuala muhimu sana katika jamii kwani yanasaidia katika kukabiliana na ukandamizaji katika jamii. Watoto wametambulishwa kama mali ya jamii katika riwaya hii. Watoto kama vile Suleiman amelelewa vizuri huku akipewa masomo na vitu vyote anavyovihitaji katika maisha kama njia ya kujiepusha na ukandamizaji wa kijinsia.

Isitoshe, watoto tofauti wamelelewa kwa pamoja bila kuwabagua kijinsia kutoka utotoni hadi wanapokuwa wakubwa. Hili linaonekana wazi wakati watoto wasichana wanapopewa elimu sawa na wale wenzao wa kiume bila kuwabagua. Mfano mzuri ni Farida, Rosa, Juma na Kim wanaopata elimu kwa usawa kutoka chekechea hadi chuoni. Vilevile katika ukurasa wa 35 mtunzi anaelezea kuwa watoto wanashiriki katika michezo kwa pamoja kama njia ya kuleta malezi mazuri na kwa njia hii kujiepusha na ukandamizaji wa kijinsia. Watoto waliokuwepo hospitalini wakati Omari na Kibibi walipolekwa hospitalini wanashiriki katika michezo bila kujali jambo lolote wala asili yao.

3.2 Elimu

Elimu ni mafunzo yanayotolewa na jamii kwa watu wake, iwe ni darasani au nje ya darasa. Mwandishi ameonyesha suala la elimu kama jambo muhimu sana katika kukabiliana na ukandamizaji wa kijinsia katika riwaya ya *Choi la Heri*. Kwa mfano, ni wajibu wa elimu kufunza watu kuanzia wanafunzi wakiwa shuleni kuwa na ushirikiano. Utangamano ufunzwe kwanzia shule za chekechea, shule za msingi, vyuo vikuu na vyuo vinginevyo. Watoto waliomtenga Ridhaa kukataa kucheza naye walifunzwa umuhimu wa kuishi pamoja kwa mshikamano na mwalimu wao. Hivyo wakamkubali Ridhaa.

Mamake Ridhaa alimuusia mwanawe kuwa “elimu inapaswa kuwa chombo cha kueneza amani na upendo wala si fujo na chuki” (uk 11).

Ridhaa akasoma akahitimu kuwa daktari, kisha akatamalaki zaidi katika masuala ya upasuaji. Alikuwa na shahada ya uzamili katika upasuaji (uk 55). Kwa kuthamini elimu akawaelimisha watoto wake na kugharamia masomo ya wapwa wawili wa Mzee Kedi. Vilevile elimu imewawezesha wahusika mbalimbali katika *Chози la Heri* kupata ujuzi na stadi au mbinu za kumwezesha kujikimu maishani. Kwa mfano Ridhaa, Umu, Apondi na wengineo.

Isitoshe, bali na elimu kusaidia mtu kupata ajira, imewasaidia wanajamii katika malezi na hata kutatua baadhi ya matatizo yanayowakumba. Watoto wanapokua huhitaji lishe bora ili kuwakinga dhidi ya magonjwa kama vile utapia mlo. Wazazi wasipoelimishwa kuhusu njia za kujikinga na maradhi, watoto wataangamia kwa wingi (uk 41).

Katika riwaya ya *Maisha Kitendawili*, wahusika wa jinsia ya kike na hata wale wenzao wa kiume wanapata elimu kwa usawa kama njia ya kukabiliana na ukandamizaji wa aina mbalimbali. Jinsia mbalimbali kama vile Farida, Rose, Juma na Kim ni mwongoni mwa vijana wanaoshiriki katika kupata elimu. Elimu wanaoipata inawasaidia katika kupambana na changamoto za maisha. Isitoshe, hata wale ambao hawana kazi wanajitahidi kubuni kazi zao kutokana na elimu walioipata shuleni ili kumudu maisha na tena kama njia ya kupambana na maisha. Vilevile elimu ya wahusika kama vile Farida inawasaidia katika kubainisha mkondo ambao maisha yao unachukua.

3.3 Dini

Dini ni imani inayohusiana na kuwepo kwa Mungu na miungu. Katika riwaya ya *Chози la Heri*, wahusika wengi walitenda, kusema na kufikiri wakiegemea kwa dini kama njia ya kukabiliana na ukandamizaji katika jamii. Kwa mfano, dereva mmoja aliwakumbusha wakimbizi kuomba sala ya Bwana na wengine kusoma Fatiha ili Mungu awaepushe madhila yaliyowakumba (uk 27). Dini mbalimbali zikiwemo Uislamu na Ukristo zilihusika katika kuwaauni wakimbizi. Mwanzo dini hizi zilitumika kuwapa watu chakula. Makundi ya kina mama kama vile CWA, Mother’s Union, Women’s Guild na Ansaar Mwangaza yalikusika katika ugavi wa chakula (uk 32). Mhusika kama vile Lily Nyamvula alikuwa mcha Mungu. Hivyo hakutaka mumewe ajiunge na vikosi vya kulinda usalama kwa vile askari huua na kuua ni hatia mbele ya Mungu (uk 62).

Katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* wahusika mbalimbali kama vile Kim na Rose wanashiriki katika dini kama njia ya kujiepusha na matatizo na ukandamizaji wa aina mbalimbali inayowakumba. Wahusika hawa wanapofika kanisani wanahimizwa na mhubiri waweze kushiriki katika wimbo kabla ya kushiriki katika mahubiri kama njia ya kujiepusha na ukandamizaji wa kijamii. Katika ukurasa wa 56 wanaelezwa kuwa washiriki katika wimbo ili kumtukua Yesu kwa vile alifia dhambi zetu. Mtunzi anaendeleza maomba haya kwa kusema kuwa Yesu ameshinda mambo kama vile uchawi, umalaya, uchoyo na hata uongo.

Katika ukurasa wa 131 Kasu nduguye Farida alifika kanisani ili kuweza kupata suluhisho kuhusu matatizo ya ndoa yao. Mtunzi anaelezea kuwa mtu na mkewe walifika kanisani kushtakiana. Aidha, anasisitiza kuwa Kasu aliamini sana katika dini. Mkewe Kasu alimshtaki mumewe kwa mhubiri kuwa hana nguvu za kiume. Katika harakati hizi, Farida ndiye aliyetumiwa na watu hawa wawili kumfikia mhubiri.

3.4. Hitimisho

Utafiti huu umejadili ukandamizaji wanazozipitia jinsia tofauti tofauti katika riwaya ya *Chози la Heri* na *Maisha Kitendawili*. Umebainisha kuwa wahusika wa jinsia mbalimbali wamesawiriwa kama wahusika wanaopitia changamoto mbalimbali. Utafiti huu umebainisha kuwa wahusika katika riwaya ya *Chози la Heri* wamesawiriwa kama jamii inayopitia changamoto kama vile; vifo, mauaji na majonzi, changamoto za vijana, ukabila na ubaguzi, ghasia, kutowajibika, kutengwa kwa watoto na vijana na watoto kuingizwa katika ulanguzi wa dawa za kulevya. Kwa upande, mwingine jinsia mbalimbali katika jamii ya *Maisha Kitendawili* wamesawiriwa wakikumbwa na changamoto kama vile; kutelekezwa kwa mwanamke katika ndoa, nafasi duni ya mwanamke katika jamii, jinsia ya kike kutengwa katika urithi wa mali, jinsi ya kike kudhulumiwa kiuchumi, umaskini, usherati mwongoni mwa vijana, ukosefu wa ajira kwa vijana, kunyanyaswa kwa jinsia ya kike katika dini na kadhalika. Mifano hii inaonyesha kuwa jinsia mbalimbali katika jamii ya riwaya ya *Chози la Heri* na *Maisha Kitendawili* inapitia ukandamizaji mbalimbali.

Utafiti huu aidha umebainisha kuwa jinsia ya kiume katika riwaya ya *Chози la Heri* inapitia changamoto nyingi ikilinganishwa na jinsia ya kike katika riwaya hii. Kwa kiwango kikubwa jinsia ya kike imesawiriwa kama jinsia iliyo na maisha mazuri zaidi ikilinganishwa na ile ya kiume. Kwa upande mwingine katika riwaya ya *Maisha Kitendawili* jinsia ya kike imesawiriwa kama jinsia inayopitia changamoto nyingi ikilinganishwa na yule wa kiume. Jinsia ya kiume imesawiriwa kama jinsia inayosababisha matatizo yanayoyakumba jinsia ya kike.

Uandishi wa Assumpta K. Matei unamsawiri jinsia ya kiume kama jinsia inayopitia changamoto nyingi ikilinganishwa na jinsia ya kike inayoonyeshwa kama jinsia isiyopitia matatizo mengi ikilinganishwa na yule mwenzake wa kiume. Naye, John Habwe amemsawiri jinsia ya kike katika kazi yake kama jinsia inayopitia changamoto nyingi zaidi zinazosababishwa na jinsia ya kiume.

Kwa kijumla Assumpta K. Matei amemwangalia jinsia ya kike kwa uso wa huruma huku matatizo mengi yakiyakumba yule wa kiume huku John Habwe akimwaangazia jinsia ya kike kama jinsia inayopitia changamoto nyingi zinazosababishwa na yule wa kiume. Vilevile mwandishi huyu amempa jinsia ya kiume mamlaka inayotumika kumkandamiza yule wa kike. Ingawa Assumpta K. Matei ameonyesha jinsia ya kike akiteswa mkononi mwa yule wa kiume lakini ni kwa kiwango cha chini ikilinganishwa na jinsi anavyoteswa katika riwaya ya John Habwe.

Kwa upande mwingine utafiti huu umeshughulikia namna ambavyo jinsia mbalimbali wanavyopambana na suala la ukandamizaji katika jamii. Utafiti huu umebainisha kuwa John Habwe na Assumpta K. Matei wanakabiliana na suala hili kwa njia sawa. Watunzi hawa wanaonyesha kuwa wahusika mbalimbali katika kazi zao wanajinasua kutoka kwa

ukandamizaji wa aina mbalimbali kupitia kwa malezi wanayoyapata, elimu na dini. Njia hizi zinawasaidia wahusika wa jinsia.

Marejeleo

- [1]. Anfred, M. (2004). *Culture and Social Norms*. New York: Dove Publishers.
- [2]. Ayis, O. E. (1979). *An Introduction to the African Culture* 2nd ed. Nairobi: East African Educational Publishers.
- [3]. Barbara, E. (1993). *Let's Discuss Women's Right*. England: Wayland Publishers.
- [4]. Carol, J. O. (1986). *Is There a Female Voice? Joyce Carol Oates Replies* In 'Feminist Literary Theory: A Reader'. Cambridge: Basil Blackwell Ltd. Uk. 208.
- [5]. Carter, D. (2006). *Literary Theory*. Harpenden: Pockets Essentials.
- [6]. Coats, M. (1994). *Women's Education: Society of Research in Higher Education and Open University Press*.
- [7]. Chesaina, C. (1987). *Women in African Drama: Representation and Role*: West Yorkshine: University of Leeds Press.
- [8]. de' Beauvoir, S. (1949). *The Second Sex*. London: Pan Books Publisher.
- [9]. Eagleton, M. (1986). *Feminist Literary Theory: A Reader*. Malden: Blackwell Publishing.
- [10]. Ellman, M. (1970). *Thinking About Women*. New York: Thomson Learning.
- [11]. Habwe, J. (2007). *Maisha Kitendawili*. Nairobi: Jomo Kenyatta Foundation.
- [12]. Isiaho, J. K. (2001). "Taswira ya Mwanamke Katika Riwaya za Said Ahmed Mohamed" Tasnifu ya M. Phil. Chuo Kikuu cha Moi, Eldoret. Haijachapishwa.
- [13]. Jacobus, M. (1986). *The Difference of View: Women Writing and Writing About Women* in 'Feminist Literary Theory: A Reader'. Uk. 216 – 219. Cambridge: Basil Blackwell Ltd.
- [14]. Kimani, C. W. (2003). "Swala la Dhuluma Dhidi ya Wanawake Katika Fasihi ya Kiswahili." Kohen, K. J. (1993). *Women in Society*. New York, London and Routledge: Marshall Cavendish.
- [15]. Tasnifu ya Uzamili: Chuo Kikuu cha Kenyatta. Haijachapishwa.
- [16]. Kobia, J. M. (2004). "Taswira za Mwanamke Katika Njuno za Katama G. C. Mkangi." Tasnifu ya M. Phil Thesis. Chuo Kikuu cha Moi.
- [17]. Matei, A. K. (2017). *Chози la Heri*. Nairobi: One Planet Publishing & Media Services Limited.
- [18]. Millet, K. (1970). *Sexual Politics*. Garden City, New York: Doubleday OCLC 489817513.
- [19]. Momanyi, C. (1998). "Usawiri wa Mwanamke Katika Jamii ya Waswahili Kama Inavyobainika Katika Ushairi wa Kiswahili." Tasnifu ya Uzamifu: Chuo Kikuu cha Kenyatta. Haijachapishwa.
- [20]. _____ (2006). *Tumaini*. Nairobi: Longhorn Publishers.
- [21]. _____ (2009). *Nakuruto*. Nairobi: Longhorn Publishers.